

Lenteprofiel: het voorjaar in Nederland

Door Harry Geurts

Uit: Vacature, Nieuwsblad voor onderwijs en opvoeding, 9 maart 1988, jaargang 100, nummer 5

Vraag een meteoroloog wanneer het lente wordt, dan zal hij zonder nadenken 1 maart als antwoord geven. Ieder ander zal 21 maart als begindatum noemen en astronomisch is dat inderdaad meestal de dag van de equinox. Het middelpunt van de Zon bereikt de breedte $0^{\circ}0'0''$ en trekt van zuid naar noord door het vlak van de evenaar. De astronomische lente is begonnen en op deze dag, net als op de begindatum van de herfst, duren dag en nacht overal op aarde even lang. Niet exact overigens: in ons land duurt deze dag alweer ongeveer 10 minuten langer dan de nacht. Dat komt omdat de tijdstippen van opkomst en ondergang van de zon betrekking hebben op de bovenrand van de zon. Bovendien is de zon door breking van stralen in de atmosfeer nog kort zichtbaar terwijl zij in werkelijkheid al onder is.

Wanneer begint het voorjaar?

De astronomische seizoensindeling is gebaseerd op de positie van de aarde ten opzichte van de zon, de meteorologische heeft als uitgangspunt dat ieder seizoen drie complete kalendermaanden telt. Leuke afspraken maar wat voor iedereen de doorslag geeft van het lentegevoel is de temperatuur. Als de temperatuur alleen maar afhankelijk zou zijn van de invallende zonnestraling en daar direct op zou reageren dan zou 21 juni, de langste dag van het jaar, ook de warmste moeten zijn en precies midden in de zomer vallen. In de praktijk laat de warmste dag meestal langer op zich wachten en dat heeft alles te maken met de trage opwarming van zeeën en oceanen. Water reageert veel langzamer op veranderingen in de hoeveelheid zonnestraling dan land. Uit temperatuurgegevens over vele jaren kunnen we afleiden welke data gemiddeld de koudste en welke gemiddeld de warmste van het jaar zijn. Als we aannemen dat die data precies in het midden van resp. de winter en de zomer vallen, dan vinden we alternatieve data voor het begin van de seizoenen. Uit berekeningen van het KNMI blijkt dan dat de lente in het zuiden van Limburg gemiddeld al op 9 maart begint, maar op Terschelling pas op 23 maart! In de natuur komen die verschillen, die natuurlijk alles te maken hebben met

de invloed van de nog koude Noordzee, goed tot uiting. Afhankelijk van de weersomstandigheden in het ene jaar sterker dan het andere.

Stijgende temperatuur

Voor De Bilt geldt 11 maart als gemiddelde begindatum van het lenteseizoen. In de temperatuurgrafiek vinden we dat terug in de vorm van een gestadige stijging van het gemiddelde. Daarna volgt gedurende de rest van de lente een onregelmatiger temperatuurstijging. Kennelijk duren de eerste warme periodes nooit langer dan enkele dagen. Dat verloop is karakteristiek voor het hele voorjaar en is ook goed te verklaren. De temperatuur van het zeewater stijgt immers minder snel dan die van het continent, waardoor grote temperatuurverschillen ontstaan, die weer van invloed zijn op de luchtdrukverdeling en daarmee op de wind.

Bloeiende paarde- en pinksterbloemen in Twente. Foto: Peter de Vries, KNMI

Lentewijsheden: IJsheiligen, Schaapscheerderskou en de Europese moesson

In een eerste warme periode zal de wind de neiging hebben naar west of noordwest te draaien. Dan maakt het heerlijke lenteweer plotseling plaats voor een guur weertype met buien: de karakteristieke voorjaarsbuien, ook wel maartse of winterse buien genoemd, die vergezeld kunnen gaan van sneeuw, hagel en onweer. In de volksweerkunde wordt de contrastrijke weer omschreven als: "maart roert zijn staart, april doet wat hij wil, aprilletje zoet geeft nog wel eens een witte hoed" en noem maar op. In mei spreken van we IJsheiligen, in juni de Europese moesson of schaapscheerderskou. In de temperatuurgrafiek kunnen we die periodes aangeven al komen de data niet precies overeen. Zo worden de IJsheiligen, Sint Mamertus, Sint Pankratus, Sint Servatius en Sint Bonifacius volgens de kalender gevierd op 11, 12, 13 en 14 mei. Het dal in de temperatuurgrafiek vinden we echter later! Markante

weersomslagen zijn niet precies te dateren, maar komen meestal wel rond de dagen waaraan ze worden toegeschreven.

De IJsheiligen zijn wel de populairste maar gelijk ook de beruchtste weerdeskundigen. Dat komt omdat er in die tijd nog behoorlijke vorst kan optreden, die schade aan de in bloei staande gewassen kan toebrengen. Op beschutte plaatsen achter de duinen en in het oosten van ons land komt het in mei gemiddeld op ongeveer vijf dagen vlak boven het aardoppervlak tot vorst, in juni op 1 à 2 dagen. Daarbij zijn temperaturen mogelijk van meer dan vijf graden onder nul. Uiteraard is dat niets vergeleken bij de vorst, die in de eerste helft van het voorjaar nog mogelijk is. Maart levert soms meer vorst op dan de hele winter en op 12 april 1986 werd op de Veluwe zelfs op normale waarnemingshoogte (anderhalve meter boven de grond) nog -9,4 graden gemeten. Voor april het absolute record en vlak boven de grond werden toen temperaturen tot -13 graden gemeten. Maar dat is heel uitzonderlijk; echt strenge winterkou komt na de 10^e maart vrijwel niet meer voor en in de tweede helft van die lentemaand kan het al de zomerse kant opgaan. In april is in Limburg in deze eeuw zelfs al enkele malen de tropische grens van 30 graden overschreden; in mei en juni liggen de hoogste waarden tussen 35 en 38 graden!

Zeevlam: plotseling uit zee opkomende mist

Op warme dagen vooral laat in het voorjaar kan de invloed van de zee ook op kleine schaal goed merkbaar worden. Het verschil tussen de zeewatertemperatuur en de temperatuur in het binnenland wordt dan zo groot dat de wind van zee gaat waaien. Dat gebeurt bij voorkeur aan het eind van de ochtend of in de loop van de middag op dagen met weinig wind. Strandliefhebbers, die gelokt door de warmte naar zee trekken, worden dan geconfronteerd met temperatuurdalingen van soms wel tien graden in luttele minuten. De heerlijke zon maakt dan plaats voor koud en mistig meer, een weertype dat wel wordt aangeduid met de term "zeevlam". Enkele eeuwen geleden dacht men dat de plotseling uit zee opkomende mist bloesems, bladeren en grasscheuten in het kustgebied zou verschroeien. De benaming "zeevlam" is echter van nog ouder datum en waarschijnlijk afkomstig van zeelieden die de mistflarden tijdens het Noorderlicht goed konden waarnemen. Ze dachten dan dat de zee in lichterlaaie stond.

Later in de middag kan de nevelige zeelucht zelfs tot het midden van het land doordringen. Het steeds bleker worden zonnetje kondigt het naderende zeewindfront in de lucht al aan. In de nacht koelt het in het binnenland onder zulke omstandigheden sterk af en gaat de wind daardoor weer van land waaien. In de kustprovincies kan dat zelfs resulteren in een geringe nachtelijke temperatuurstijging.

Berkelaantje in Twente. Foto: Peter de Vries, KNMI.

Voorjaarsbuien en onweer

Eind mei, begin juni krijgt het weer een typisch zomers karakter, wat zich niet alleen uit in warmte of zeewind, maar ook blijkt uit het karakter van de buien. We kunnen weer te maken krijgen met fikse onweersbuien, die voor het eerst sinds maanden voor goed gevulde regenmeters zorgen. Heel anders dan de voorjaarsbuien die kort duren en meestal maar weinig neerslag achterlaten. Deze ontstaan in koude lucht van noordelijke breedten, die met noordwestelijke winden wordt aangevoerd. De zomerse buien ontstaan in warme, vochtige lucht, kunnen lang boven een bepaald gebied blijven hangen en plaatselijk heel veel water achterlaten. Verschijnselen als

onweer en hagel zijn bij dit type buien in de regel heftiger dan in voorjaarsbuien. Op 30 en 31 mei 1979 trok een uitzonderlijk zwaar onweer over ons land. De bliksemtellers in De Bilt registreerden alleen al op die beide avonden meer ontladingen dan normaal in enkele jaren!

In het grootste deel van de naderende lente hebben we echter te maken met minder hevige buien. De hoeveelheid neerslag is in maart en april dan ook betrekkelijk gering. In elk van die maanden valt gemiddeld 48 mm gedurende ongeveer 45 uur. In juni is die hoeveelheid toegenomen tot gemiddeld 61 mm in slechts 34 uur. Ondertussen verdampt er vooral door de toenemende zonnestraling in de loop van het voorjaar steeds meer: de hoeveelheid verdamping boven een open watervlakte neemt toe van gemiddeld 43 mm in maart tot 122 mm in juni. Dat houdt in dat er vanaf maart meer water verdampt dan er aan neerslag valt. Niet voor niets draaien de beregeningsinstallaties dan op volle toeren, zelfs tijdens de buien.

In maart komen we in de weerberichten nog wel eens de term "winterse buien" tegen, dat zijn buien waaruit behalve regen en hagel ook sneeuw kan vallen. In die maand sneeuwt het in ons land gemiddeld nog op vijf of zes dagen, in april op twee dagen. In 1979 sneeuwde het op 2 mei nog zo hevig dat zich plaatselijk een sneeuwdek vormde van 4 centimeter. Zo'n dikke sneeuwlaag was in mei niet eerder voorgekomen, hoewel sneeuw in mei geen zeldzaamheid is. In deze eeuw kwam dat in De Bilt zes keer voor en 1935 sneeuwde het hier zelfs nog op 17 mei.

De zonnigste periode

Vooraf de lange dagen en de zon maken mei en juni tot aangename maanden. Eind mei, begin juni is gemiddeld de zonnigste tijd van het jaar met dagelijks zeven à acht uur zon. Hoewel het dan nog dagelijks langer licht wordt, neemt de duur van de zonneschijn toch iets af omdat er door de warmte meer wolken ontstaan, stapelwolken genaamd. Ook wordt het weer in de tweede helft van juni vaak minder standvastig, een weertype dat Europese moesson wordt genoemd. De maximale daglengte wordt meestal bereikt rond 21 juni, wanneer de zon van ongeveer half zes 's morgens tot tien uur 's avonds kan schijnen. In noordelijke richting neemt de daglengte sterk toe: op Terschelling duurt de langste dag een half uur langer dan in Zuid-Limburg.

GEMIDDELDE LENTETEMPERatuur

De Bilt, 1900 - 2000

